

DE VEENKWEKERIJ

Het is een zonnige zomerdag. Er stopt een auto van een lokale bewoner om wat fruit te kopen bij de Veenboerderij. In de pluktuin naast de boerderij is een gezin frambozen en aardbeien aan het plukken. Hun tent staat een stukje verderop op de natuurcamping. Tegen het houten gebouw aan staat een flinke stapel hout te wachten op de klanten van het najaar. Op het meer drijven eilandjes. Een nieuwsgierige klant leest op het informatiebord hoe op deze eilandjes veenmos duurzaam gekweekt wordt. Aan de andere kant van het meer is een steiger te zien, waarachter de camping verscholen gaat. Op de camping is het nu topdrukte: 28 tenten en campers staan verspreid over het terrein. Sommige aan het water, sommige bij de picknickweide aan het meer, andere meer afgezonderd van de rest. Op het tweede meer, aan de andere kant van de camping, zijn ook dagbezoekers van het water aan het genieten. De fluisterboten en subs verstoren de rust niet. Wel het gegil van de kinderen die –meer of minder per ongeluk– van het vlot in het water plonsen. Ondertussen is een groepje klaar met de lunch aan de picknicktafel, en maakt zich klaar om het belevenispad op te gaan. Als ze doorlopen kan dit in een half uur, maar het is waarschijnlijker dat ze pas met een uur of anderhalf terug zijn. Een vrouw met een hond loopt hieraan voorbij. Haar doel is de grens met Duitsland – en weer terug naar haar B&B in Nieuw-Schoonebeek. Bij het derde meer ziet ze in de verte het stiltecentrum; half in het veen, met uitzicht over het water. Maar ze loopt rechtdoor. Bij de uitkijktoren overweegt ze naar boven te gaan. Er staan al twee fietsen. De fietsers, die er al een tocht om het Bargerveen op hebben zitten, zijn ook naar boven gelopen. Boven is het puur genieten van het uitzicht; schapen op het Bargerveen, Duitsland, de camping, de Veenboerderij, de landerijen: alles is te zien!

Voorstel ruimteverdeling in plangebied: Agricultuur in zuidelijk deel van het plangebied, recreatie in het noordelijk deel en afname van activiteiten van west naar oost.

Uitgangspunten van dit plan: Rendabele en duurzame exploitatiemogelijkheden – Ontwikkeling van elkaar ondersteunende (doch onafhankelijke) agriculturele en recreatieve activiteiten – Agricultuur: Duurzame innovatieve landbouw passend bij het gebied – Recreatie: Genieten van rust, ruimte en natuur – Aansluiting op lokale ondernemers en omwonenden – Optimaal gebruik maken van waterbergingsfunctie – Versterking van natuurdoelen – Gebaseerd op gepresenteerd ontwerp.

Verdienmodel Agricultuur: De Veenkwekerij voor Mos, Bos en Bes. Kern van commerciële exploitatie is de natte landbouw (paludicultuur) van veenmos. Veenmos staat uiteraard aan de basis van veenvorming. Maar op de juiste manier gekweekt is het in potentie ook zeer rendabel en een duurzaam agricultureel product. Dit gebied kan, naast waterberging, eenvoudig ingezet worden voor de productie van veenmos – zonder dat de natuurlijke aanwas van het Bargerveen hierdoor wordt geschaad. Als nevenactiviteiten kunnen kleinschalige fruitteelt en houtkap plaatsvinden. Deze bevorderen respectievelijk ook de recreatieve activiteiten en natuurdoelen van het gebied. De activiteiten te kunnen gefaciliteerd worden vanuit een centrale (zicht-)locatie, “de Veenboerderij”, waar de verschillende functies tesamen komen.

Door de agriculturele elementen voornamelijk aan de zuidelijke kant van het gebied te plaatsen, sluit het aan op de bestaande agricultuur die daar reeds plaats vind. Dit maakt de overgang van het natuurgebied op onderliggend gebied ook zachter. Dankzij de aan te leggen verharde weg daar ook mogelijk om wat zwaardere voertuigen nabij te krijgen. Aansluiting op bestaande boeren bedrijven is zo ook eenvoudiger. Je kan daarbij ook denken aan een boer die (een deel van) het natuurgebied pacht en op termijn de veenmoskweek zelfs verder ontwikkelt. Mogelijk heeft de boomkwekerij aan de overkant van de straat ook wel interesse in exploitatie!

Verdienmodel Recreatie: Genieten van de Rust, Ruimte, Water en Natuur. De kernonderdelen hiervan zijn een natuurcamping en verhuur van kano's, fluisterboten en subs. Lichte horeca zou (seizoensgebonden) ondernomen kunnen worden vanuit de Veenboerderij of door een foodtruck bij de picknickweide. Belangrijke ondersteunende activiteiten zijn een veenbelevingspad, diverse wandel- en fietspaden en mogelijk ook een uitkijktoren en/of meditatiecentrum. Door recreatieve en toeristische ontwikkelingen aan de noordkant van het gebied te plaatsen, tegen het huidige Borgerveen aan, is de natuurbeleving optimaal. Zowel voor omwonenden van het gebied, als de (een- of meerdaagse) bezoekers van buiten het gebied. Daarbij kunnen ook lokale B&B's, horeca en gerelateerde ondernemingen hogere omzet verwachten door de recreatieve ontwikkelingen in het gebied.

Verwachte opbrengst (obv 10 jaar, incl. investeringskosten)		Benodigheden
Veenmoskweek	5.000-15.000 euro/jaar/hectare	Sphagnum diasporen, drijfmatten, droogruimte, verpakkingsmateriaal
Veenbes en pluktuin	0-2.000 euro/jaar	zaden/fruitplanten, kweekmateriaal, netten, stokken, omheining
Houtkap	2.000-5.000 euro/jaar/35hectare	kap- en velgereedschap, kleefmachine en/of houtversnipperaar, afvoermateriaal
Natuurcamping	20.000-50.000 euro/jaar	schuilruimte, sanitairvoorziening, riool- en drinkwaterleiding, informatiebord
Verhuur watersport	3.000-9.000 euro/jaar	boten, subs, steiger(s), winterberging
Horeca	5.000-15.000 euro/jaar	ruimte incl. toilet, koelkast, tafels en stoelen, aankleding, riool- en drinkwaterleiding

Veenmoskweek: Veenmos, ofwel *Sphagnum*, wordt o.a. verkocht als hydraterende voedingsbodem, sierornament organische meststof. Nu wordt het vaak op niet-duurzame wijze gewonnen uit veengebied maar dat kan ook anders! Studies uit Duitsland en Nederland geven aan dat biologische duurzame kweek rendabel kan zijn, waarbij als markt gedacht kan worden aan particulieren en/of tuinbouw bedrijven in de omgeving. Productie van veenmos kan rondom de oever of op eilandjes. Op de oever zou het op termijn vanzelf al kunnen groeien – veenmos staat immers aan de basis van veenvorming! Maar daarnaast kan het ook op kweek-eilandjes die dobberen op de waterberging. Het water zorgt zo voor oppervlaktevergroting van het kweekgebied en productie per hectare ligt hoger door de continue watertoevoer en afwezigheid van concurrentie. Daarbij geven de eilandjes extra dynamiek aan het meer en is het een prachtige *eyecatcher* voor het gebied. Dit is zeker het meest innovatieve onderdeel van dit plan; deze methode van veenmoskweek zou uniek zijn in Nederland. Hoe mooi is het om de waterberging van het hoogveen in te zetten voor duurzame veenmoskweek?!

De Veenboerderij: De kwekerij zal vanuit deze locatie ten zuidwesten van het gebied gefaciliteerd worden. Op deze zichtlocatie zullen ook recreanten en passanten zich uitgenodigd voelen het informatiebord over de veenmoskwekerij te lezen en de symbolische deur zal in de zomer gewoon openstaan. Door de werkzaamheden overzichtelijk en geordend op te stellen is het snel inzichtelijk hoe de veenmosproductie werkt. Zo heeft de Veenboerderij naast een agrarische functie tevens een verbindende functie met recreatie en educatie in het gebied.

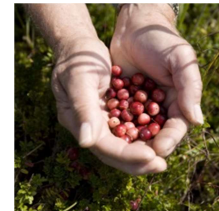
Een vorm van horeca wordt vaak wel gewaardeerd. In de zomer kan ook gedacht worden aan een bescheiden theetuin of een foodtruck, die op drukkere dagen bij De Veenboerderij of de picknickweide geplaatst kan worden. Ook kunnen diverse lokaal geproduceerde goederen hier te koop worden aangeboden.

Hout: Berk, spar en den zijn typische bomen voor het hoogveen. Echter, verbossing bedreigt de veenvorming. Vaak worden schapen ingezet om boomvorming tegen te gaan; ze knabbelen het jonge gewas weg. Door de jonge bomen juist te laten groeien, en te kappen als het een meer volwaardige boom is, kunnen meerdere voordelen worden behaald: met de boom worden ook (ongewenste) nutriënten uit het gebied gehaald en kan het hout worden verkocht als biobrandstof. Enkele gekapte bomen kunnen gebruikt worden voor afrastering en/of als klautermateriaal. De bomen kunnen door het gehele gebied staan. Door met beleid hier en daar bomen te verwijderen wordt meer dynamiek in het gebied gecreëerd, en is het aanzicht elk jaar weer wat anders.

Fruitteelt: Veenbes, ofwel de *cranberry* zal ongetwijfeld goed gedijen op de zure grond die hier te verwachten valt. Door steriele varianten te gebruiken kan ongewenste verspreiding door deze exotische plant voorkomen worden. Er kunnen ook andere vruchtensoorten overwogen worden -denk aan framboos of zwarte bes. De vruchten kunnen op aangewezen percelen worden gekweekt, of meer verspreid aan de zuidelijke oever worden geplaatst en gewonnen. De vruchten kunnen ter plaatse in De Veenboerderij gedroogd of verder verwerkt en verkocht worden als lokale streekproducten. Naast deze kweek voorziet dit plan ook in een pluktuin waar passanten of recreanten diverse andere vruchten kunnen plukken. Deze zal staan op een zichtlocatie aan de westzijde van het gebied, verbonden aan De Veenboerderij zodat de toegankelijkheid groot is.

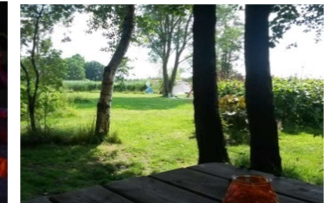
Als voorbeeld voor dit onderdeel van de Veenkwekerie kan worden gekeken naar: <http://groenhofcranberry.nl/>

Watersport: Fluisterboot-, kano- en sub-verhuur vindt plaats vanuit het toeristisch middelpunt aan de noordzijde tussen de twee westelijke meren, en kan in laagseizoen beheerd worden vanuit de Veenboerderij. De aanwezigheid van de veenmos-kweek-eilandjes biedt extra kansen voor een leuk sub-parcours. Op het tweede meer kan een vlot eilandje worden aangelegd om naartoe te varen of zwemmen. Mogelijk kan ook een (zand)strandje worden aangelegd. Gezien de verwachte veenachtige ondergrond, en beperkte waterdiepte, is het onduidelijk of zwemmen erg aantrekkelijk zal zijn. Een plons van het vlot of vanaf de sub met de voetjes in het water zal in de zomer zeker wel voor de nodige verkoeling zorgen!

Natuurcamping en picknickweide: Kamperen midden in het veen – bij het water, geborgen door de berken en toch nabij de nodige voorzieningen. Natuurcampings schieten als paddestoelen uit de grond, maar in de wijde omgeving van het Bargerveen is er geen een te vinden. Rust en natuur staan hier centraal. Denk aan 20-50 plekken voor tenten en camperbusjes, maar bijvoorbeeld ook een paar kleine houten (drijf)huisjes op het water of op het eilandje – benaderbaar via een loopbrug of boot-, openbare picknickweide, sobere maar schone toiletvoorzieningen, verwarmde douche op zonne-energie, schuilmogelijkheden voor slecht weer, simpele speelvoorzieningen voor de kinderen en een paar aangewezen plekken voor een kampvuur.

Kijk voor voorbeelden op <https://www.natuurkampeerterreinen.nl/terreinzoeker/>

Overige ondersteunende infrastructuur:

Veenbelevrij: Vlakbij de noordelijke parkeerplaats begint een belevingspad voor grote en kleine kinderen, waar je (bijna) niet omheen kan. Een parcours om het 2^e meer heen trekt de jongere bezoekers de natuur in zonder dat ze het door hebben. Diverse speel- en belevingstoestellen gemaakt van hout, touw, een incidentele kabel en wat de omgeving verder ook maar te bieden heeft. Touwbruggen, klauterbomenstammen, houten vlonders, een kabelbaan over het water, stapstenen, noem maar op. Simpel maar uitdagend. En vies worden mag! Maar hoeft niet.. *Kijk voor voorbeelden op <https://www.drenthe.nl/natuur-parken/belevingspaden-en-speelbossen>*

Uitzichtoren: Een goed uitzichtpunt zou subliem zijn in dit hoogveengebied. Het biedt de bezoeker kans om de prachtige overgangen die het gebied heeft optimaal te laten beleven: van hoogveen naar waterberging en van recreatie tot agricultuur en bewoning. Op de aangewezen locatie is de toren gemakkelijk bereikbaar vanaf de zuidelijke parkeerplaats, maar direct midden in de rust en natuur.

Stiltecentrum: De oostkant van het 4^e meer biedt ook een prachtige locatie voor een meditatie-, yoga- en stiltecentrum. Bijvoorbeeld op palen, half in het veen en met prachtig rustgevend uitzicht over het water. Op wandelafstand van de camping, maar afgezonderd van de andere activiteiten. Het biedt alles wat de stilteliefhebber kan gebruiken.

Fiets- en wandelpaden: Een variëteit aan paden bieden de kans voor bezoekers om dit gebied van alle kanten optimaal te beleven. Daarnaast ontsluit het uiteraard de diverse onderdelen van het gebied. Door het gebruik van schelpenpaden voor de fietsers en onverharde paden voor de wandelaars zijn de kosten laag en is de natuurbeleving hoog.

NB. Uitwerking van bovenstaande onderdelen is niet opgenomen in dit plan maar de randvoorwaarden en mogelijkheden lijken in het gebied zeker aanwezig te zijn.

Paludiculture is de agricultuur en bosbouw op natte veengronden. Het Innovatieprogramma Paludiculture Veen in Noord-Holland heeft een marktverkenning uitgevoerd naar mogelijk geschikte plantensoorten voor paludiculture. De samenvatting van de resultaten zijn hieronder samengevat. In de tabel tevens een samenvatting specifiek voor veenmos.

- ❖ Zeer geschikte gewassen zijn azolla (en eendenkroos), lisdodde en veenmos. Deze gewassen hebben meerdere toepassingen die marktkansen bieden. Naast de kansen op korte termijn hebben deze gewassen ook andere kansen op de middellange en lange termijn.
- ❖ Mogelijk geschikte gewassen zijn (water)munt en de fruitsoorten. Deze gewassen hebben ook marktkansen. De schaal van deze kansen is kleiner, voorwaarden voor succes zijn niet eenvoudig in te vullen of de terugverdientijd is relatief lang.
- ❖ Niet / minder geschikte gewassen zijn waterdriehblad, kalmoes, wolfspoot, zonnedauw en riet. De markt voor deze gewassen is nauwelijks aanwezig of biedt te weinig schaal om een substantiële bijdrage te leveren tegen bodemdaling. Deze toepassingen vereisen zeer hoge voorinvesteringen in infrastructuur en marketing. Tevens is een zeer hoog en specialistische kennisniveau vereist. Door deze combinatie zijn deze gewassen minder kansrijk voor teelt in het Innovatieprogramma Paludiculture Veen.

Veenmos	Samenvatting
Voornaamste toepassingen:	Decoratiemateriaal Orchideeënsubstraat Potgrond
Ecosysteem impact:	Positief voor amfibieën, steltlopers en zoogdieren.
Marktkansen:	De markt voor substraat en potgrond is aan het verduurzamen en er ontstaan daarom kansen voor veenmos als turf substituuat in potgrond. Er zijn marktpartijen met interesse. En het verdienmodel positief. Een logische eerste stap is de decoratiemarkt. Deze is weliswaar klein, doch snel en eenvoudig te bedienen. Tevens liggen er kansen om goede kwaliteit startmateriaal aan te bieden voor herstelprojecten in huidige/voormalige turfwinningengebieden.
Geïnteresseerde partijen	Bedrijven en instanties met concrete interesse in een samenwerking: Intratuin, Horticoop, Pokon Naturado, Dobbe Flowers
Randvoorwaarden:	Teeltkennis is een duidelijke voorwaarde. Reeds opgedane kennis en ervaring voor de teelt en oogst van veenmos in Duitsland (Hankhausen) en het IJperveld dragen hiertoe bij. Voor verkoop aan commerciële telers en potgrondbedrijven zal het veenmos onkruid vrij moeten zijn en zullen grote volumes hiervan aangeboden moeten kunnen worden. De markt voor decoratiemateriaal is eenvoudig te bedienen. Hier gelden weinig voorwaarden en zijn de volumes binnen dit marktsegment zijn overzichtelijk.

In het Duitse MoosFarm Project van het Greifswald Mire Centre zijn uitgebreide studies gedaan naar de paludiculture met veenmos. De limiterende factor van veenmos-kweek op land is vaak de watertoevoer. Door drijvende matten te gebruiken voor de kweek kunnen hogere opbrengsten gerealiseerd worden. De opstartkosten liggen uiteraard wel hoger maar kunnen naar verwachting gecompenseerd worden door lagere perceelkosten op het wateroppervlakte.

Diverse studies in het MoosFarm project bieden veelbelovende resultaten en een goed beeld wat de voor- en nadelen kunnen zijn. Er zijn, naast haalbaarheidsstudies, ook raamwerken geboden om de cultivatie van veenmos rendabel op te zetten. Met ander woorden: het voorwerk is gedaan, het hoeft alleen nog maar uitgevoerd te worden!

Meer informatie en referenties:

Projecten in Greifswald, Duitsland: <https://www.moorwissen.de/en/paludikultur/projekte/torfmooskultivierung/moosfarm.php>

Studie in Noord-Holland: http://www.innovatieprogrammaveen.nl/wp-content/uploads/2017/06/Marktverkenning-Paludicultuur_14-06-17.pdf

Studie in Friesland: <http://kenniswerkplaatsnoordoostfryslan.nl/uploads/files/ACT-1636-Case-Business-Peat-moss-final-report-april-2016.pdf>

